

thäus Klimesch, Zur Geschichte des Laibacher Gymnasiums, (Jahresbericht des k. k. Staats-Obergymnasiums zu Laibach 1896.) — Norbert Lebinger, Die Reformation und Gegenreformation in Klagenfurt. (Programm des Staats-Obergymnasiums zu Klagenfurt, 1867, 1868.) — Ivan Pintar, Mediko-kirurški učni zavod v Ljubljani, njegov nastanek, razmah in konec. Ljubljana 1939. — Viktor Steska, Dolničarjeva ljubljanska kronika od l. 1660 do l. 1718. IMDK XI, 1901. — Josip Gruden, Zgodovina slovenskega naroda. Celje 1912—1916. — Simon Rutar, Samosvoje mesto Trst in mejna grofija Istra. (Slovenska zemlja. 2.) Ljubljana 1896.

Opombe: 1. Polec, Lj. višje šolstvo, 5. — 2. Nečasek, G. d. Laibacher Gymn., Programm 1860, 6. — 3. Duhr, G. d. Jesuiten III, 206. — 4. Nečasek, G. d. Laibacher Gymn., Programm 1860, 6. — 5. prav tam. — 6. Polec, Lj. višje šolstvo, 10. — 7. Steska, Dolničarjeva lj. kronika, 163. — 8. Polec, Lj. višje šolstvo, 9. — 9. Duhr,

G. d. Jesuiten IV/1, 395. — 10. Nečasek, G. d. Laibacher Gymn., Programm 1860, 6. — 11. Nečasek, G. d. Laibacher Gymn., Programm 1860, 12. — 12. Nečasek, G. d. Laibacher Gymn., Programm 1861, 4. — 13. Pintar, Mediko-kirurški zavod, 9 sl. — 14. Polec, Lj. višje šolstvo, 15. — 15. Polec, Lj. višje šolstvo, 16. — 16. Nečasek, G. d. Laibacher Gymn., Programm 1861, 6-8. — 17. Nečasek, G. d. Laibacher Gymn., Programm 1861, 12. — 18. Klimesch, G. d. Laibacher Gymn., Jahresbericht 1896, 20. — 19. Nečasek, G. d. Laibacher Gymn. Programm 1861, 12. — 20. Klimesch, G. d. Laibacher Gymn., Jahresbericht 1896, 23. — 21. Duhr, G. d. Jesuiten II/1, 341. — 22. Duhr, G. d. Jesuiten III, 205. — 23. Duhr, G. d. Jesuiten IV/1, 396. — 24. Duhr, G. d. Jesuiten II/1, 348. — 25. Duhr, G. d. Jesuiten III, 207. — 26. Duhr, G. d. Jesuiten IV/1, 399. — 27. Gruden, Zg. slov. naroda, 970. — 28. Duhr, G. d. Jesuiten IV/1, 397, 398. — 29. Duhr, G. d. Jesuiten II/1, 350. — 30. Rutar, Samosvoje mesto Trst, 129.

ROGAŠKA SLATINA IN ZRINJSKI*

ADOLF REZEK (ZAGREB)

Pojavi naselij-zdravilišč pri izviri mrzlih rudninskih voda so časovno vsekakor mlajši kot pojavi pri izviri naravnih toplih voda, da si je človek poznal in lahko razlikoval tudi mrzlo rudninsko vodo od navadne vode pogosto po njenem okusu, plinasti sestavini, po bolj nemirnem iztekanju vode in podobno.^{1,2} Z drugimi besedami, naravne mrzle rudninske vode je sprejela medicina veliko pozneje, sprejemala pa jih je šele, ko je spoznala njihov zdravilni učinek na resnično prav različne načine.

V omenjenem pogledu je posebno zanimiv nastanek naselja-zdravilišča ob izviri mrzle rudninske vode današnje Rogoške Slatine ravno zaradi tega, ker je imel svoj začetek v zdravljenju enega izmed znamenitih hrvaških banov, grofov Zrinjskih. Da je zares bilo tako, je zgodovinsko dejstvo (ne pa legenda, kakor bi nekateri želeli), o katerem ni potrebno več posebej razpravljati, kakor bomo takoj spoznali. Vendar se v dveh do nedavno edino znanih in dosedaj uporabljenih zgodovinskih virih (to je v dveh medicinskih delih), v katerih se je ohranilo sporočilo o tem

* Izvirnik rokopisa pričujoče razprave je napisan v hrvaščini in je bil konec leta 1960 predložen Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani. Po oceni je bilo opozorjeno na razpravo uredništvo »Kronike«, ki jo je sprejelo v objavo in to, po sporazumu z avtorjem, v nekoliko skrajšani obliki ter v slovenskem prevodu (prevedel dr. Ljubo D. Jurkovič).

znamenitem dogodku, izrecno ne govori ne o imenu Zrinjskega (o banih Petru oziroma Nikoli), niti o letu, ko se je to dogodilo. V obeh virih so misli v tekstih neizražene in meglene ter se vlečejo take tudi skozi literaturo vse do naših dni. Čeprav je literatura o Rogoški Slatini izredno obsežna,^{3,4,5} sta nam vendarle znana le dva poskusa, da se vsaj kolikor toliko razjasni nejasnost okrog imena Zrinjskega in okoli letnice dogodka. Prvi je izvirno pisal o tem zdravnik dr. E. H. Frölich v svojih monografijah o Rogoški Slatini pred več kot stodvajset leti kot edini med bivšimi avstrijskimi pisci. Kakor bomo kmalu videli, se je, ne da bi navedel razloge, nagibal k mišljenju, da je to bil hrvaški ban grof Nikola Zrinjski. Polnih sto let pozneje pa je — leta 1936 — načel ta vprašanja, posebno o letnici dogodka, prof. F. Kidrič (s pomočjo prof. F. Šišića), je pa obdelavo opustil s pripombo, da se ta vprašanja po tekstih do tedaj znanih virov ne morejo rešiti. In tako je ostalo oboje še naprej nepojasneno.

Ker sem se pobilže zanimal za življenje in delo starih slatinskih zdravnikov, sem opazil razlike v tekstih posameznih izdaj omenjene monografije dr. Frölicha. Iskanje razlogov, zaradi katerih je ta raziskovavec slatinske zgodovine napisal o Zrinjskem neprimerno več in drugače od vseh drugih svojih sonarodnjakov in piscev, in to nenadoma in ravno

v II. izdaji (leta 1851), t. j. v svoji moški dobi, me je znova privedlo na vprašanje o osebi Zrinjskega, preko tega pa tudi na letnico dogodka. Sprva sem nameraval le nekako dopolniti tisto, kar sem bil o tem že napisal v svoji monografiji o Rogaški Slatini iz leta 1937,³ vendar sta mi temeljitejše poznavanje pretežnega dela literature in arhivskega gradiva, kakor tudi znatno povečanje vsega, kar sem si pridobil v času od omenjenega leta sem, dovolila, da si obe vprašanji ogledam tudi s popolnoma nove plati. To delo sem opravil in to, kar sem mogel ugotoviti, podajam v pričujoči razpravi. Seveda si ne bi upal trditi, da sem delo končal popolnoma brez pomanjkljivosti, vendar pa menim, da bo moja razlaga tega znamenitega dogodka vsekakor za daljši čas izpopolnila dosedanje znatno vrzel ne le v zgodovini Rogaške Slatine, temveč nasploh.

Za boljše razumevanje razlage dogodkov bo najprej koristno spoznati kratko razdelitev zgodovine Rogaške Slatine, potem pa še najstarejša poročila o izviru (vodi), dokler ob njem še ni bilo nobenega naselja. Preteklost Rogaške Slatine (naselja-zdravilišča) je treba razdeliti v glavnem v pet obdobj: 1. od najstarejših časov pa preko prvih pisanih poročil do obiska enega od hrvaških banov Zrinjskih, oziroma do pojava prve hiše-prenočišča ob samem izviru (l. 1676). To je doba t. im. prve »kmečke« Slatine; 2. od obiska Zrinjskega preko leta 1676 dalje — najprej do leta 1721, t. j. do dneva, ko je izključno pravico do izkoriščanja izvira ali natančneje rečeno pravico do razpečavanja vode kot koncesijo dobila »Družba enajstih dunajskih lekarnarjev«, potem pa dalje do leta 1782, t. j. do časa, ko so dunajski lekarnarji to koncesijo izgubili. Oboje pomeni dobo t. im. »fevdalne« Slatine oziroma Slatine »koncesij«; 3. od l. 1782 do leta 1801, t. j. do časa, ko izvir preide v last države (»štajerskih stanov«). To je doba t. im. druge »kmečke« Slatine; 4. od leta 1801 nekako do leta 1860, t. j. od časa, ko so podrli prvi slatinski »Zdraviliški dom« in dve — tri okoliške stavbe. To je doba t. im. »stanovske« Slatine (deloma pa tudi že »meščanske«, ker se je začela izgradnja že okrog leta 1840) ter 5. od leta 1860 dalje prav do naših dni. To je doba t. im. »meščanske« Rogaške Slatine. Razumljivo je, da je razdelitev drugačna, če se postavi njeno težišče pretežno na razvoj izvira.³

Najstarejše danes znano izročilo, za katero se domneva, da bi se lahko nanašalo na rogaške rudninske vode, izvira iz leta 1142. Stoji v listini o zamenjavi posestva, dogovorjeni med rodbino Sounek (od leta 1341 dalje grofov Celjskih) in salzburškega škofa Konrada, v kateri pa se kot mejnik omenja tudi s kamenjem obzidan studenec, in sicer v občini »Cezt« (leži v neposredni bližini Rogaške Slatine še danes). V slatinsko literaturo je vnesel ta podatek dr. A. Schlossar leta 1904⁶ prav gotovo iz ene od razprav K. Tangla,⁷ ki je prvi poskušal določiti položaj omenjenega posestva ter obenem opozoriti na možno zvezo z rogaškimi izviri. Bolj natančno in kritično je obdelal ta zapisek F. Kovačič v razpravi iz leta 1915⁸ z zaključkom, da je omenjeni »s kamenjem obzidani studenec« pripadal nekdam rogaškemu izviru.

Nadaljnji podatek iz nejasne preteklosti Rogaške Slatine, o katerem se tudi s pravico sodi, da se nanaša na rogaško vodo, izvira že iz dobe tiska, in to iz časa alkemije. Podatek — to je pravzaprav prva »kemična analiza« rogaške vode — je zapisan leta 1572 v znamenitem delu Paracelsovega privrženca, alkimista, zdravnika in rudarja L. Thurneysera,⁹ ki je deloval tudi v teh krajih.¹⁰ Ne polnih deset let kasneje, t. j. leta 1581, pa se omenja »en izvir slatine na Štajerskem« (»Sawerbrunn«) tudi v delu nemškega zdravnika J. T. Tabernaemontanus.¹¹

In končno je znana tudi zgodba o dozdevnem »prvem bolniku«, ki je obiskal rogaški izvir leta 1594. To je zapisano v kroniki, objavljeni osem let pozneje, t. j. leta 1602.¹² Pisec kronike pravi, da se je grof Wolf Ungnad učil v Strassburgu, veliko potoval in zbolel ter po dolgem bolehanju umrl leta 1594 v mestu »Sawern-Brun« v grofiji celjski (lahko je spoznati, da se je to zgodilo 13 let po objavi dela Tabernaemontanus, ki »mesto« imenuje z istim imenom kot kronist). Če se ta podatek zares nanaša na Rogaško Slatino, kar je zelo verjetno, potem bi bil omenjeni Ungnad resnično prvi bolnik, o katerem je iz literature znano, da je obiskal rogaški izvir, in to pred več kot 365 leti.

Kakor je malo poprej povedano, se Zrinjski omenja v zvezi z Rogaško Slatino v dveh tehničnih medicinskih delih, ki je obe napisal sodobnik.

Prvo, starejše delo — »Praxis medicae...« — je iz leta 1680,¹³ napisal pa ga je tedaj znameniti zdravnik dr. P. Sorbait, nekdanji profesor medicine na Dunaju in nekaj časa osebni zdravnik avstrijske cesarice Eleonore, žene cesarja Leopolda I. V tej priročni medicinski knjigi se na str. 534 in 535, v poglavju pod napisom: »Caput X. De Colicâ Curatâ«, bere (str. 534 — stolpec prvi) med drugim tudi naslednje (gl. tudi sliko št. 1):

»Acidulae autem fuerunt Roidschenses, ante paucos annos à Zrinianis Comitibus, forsan, ut bilem, contra Serenissimam Domum Austriacam absque causâ incrementem diluerent, ex antiquo sambuci arboris tronco scaturientes inventae, quae ex ultimis inferioris Styriae finibus quatuor milliaribus infra Petavium...«,

ali v prevodu:

»Rogaške slatine so pred nekaj leti našli grofje Zrinjski, morda zato, da izperejo žolč, ki je brez razloga rasel proti presvitli avstrijski hiši, in so izvrale iz starega bezgovega panja, od končne meje Spodnje Štajerske štiri milje pod Ptujem...«

Kmalu po knjigi prof. Sorbaita se je pojavilo tudi drugo medicinsko delo — »Roitschoerene...«, ki tudi govori o omenjenem dogodku ob rogaškem izviru. To delo je obenem tudi prva monografija o rogaški vodi (tudi danes še najbolj obsežno), po starosti in pomenu pa ena od ne ravno številnih takšnih medicinskih knjig nasploh. Napisal jo je zdravnik in prirodoslovec dr. J. B. Gründel, tedaj mariborski fizik, in objavil v dveh izdajah: prvo leta 1685 v latinščini (tiskana na

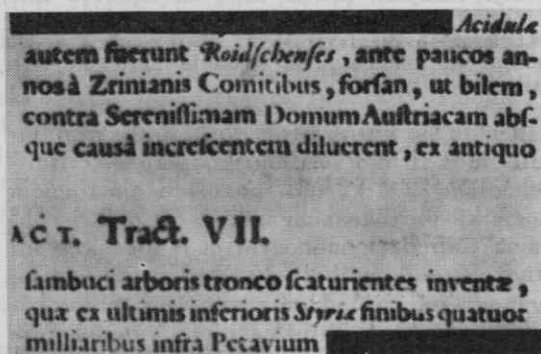
Dunaju),¹⁴ drugo pa leta 1687 v nemščini (tiskana v Gradcu).¹⁵ Omenjenemu je treba takoj dodati, da pripoveduje dr. Gründel o dogodku samo v drugi, t. j. nemški izdaji svoje monografije — v prvi, latinski izdaji pa tega sploh ne omenja. Ta, pravzaprav edina razlika v tekstih omenjenih, tako rekoč zaporednih dveh izdaj je eden od ključnih podatkov za rešitev obeh nakazanih vprašanj. Na pomembnost tega podatka v slatinski literaturi se dosedaj nihče ni oziral, čeprav je gotovo prepolna pripovedovanja o dr. Gründlu, je z maloštevilnimi izjemami in vedno istim obnavljanjem že zdavnaj vražje slabo čtivo.

Poglejmo, kaj je leta 1687 v nemški izdaji »Roitschoerene« (str. 11 in 12) zapisal o dogodku dr. Gründel (gl. tudi sliko št. 2):

»Was die Zeit anbelangt / da diser Sauerbrunn hat anfangen zu floriren / soll sich über die 40. Jahr nicht erstecken / so vil ich von glaubwürdigen Männern hab erfahren können; wie mir der berühmte Professor Herr Doctor Sorbait mündlichen erzehlet / soll ein Graff Zrin diesen Brunnen auff der Jagd ohnegefahr haben angetroffen / und weilten er damahlen mit der schwarzen Gelbsucht überladen / auch Leber und Miltz hart gewesen / hat er angefangen selbigen zu trincken / und dardurch die völlige Gesundheit erhalten / daher solches in der Nachbarschaft / und auch zu Wienn erschallen / wo gedachter Herr Sorbait hat vil Flaschen bringen lassen / in vilen Curen mit grossen Nutzen probirt / in Welschland und andere Oerther recommendiret / ...«.

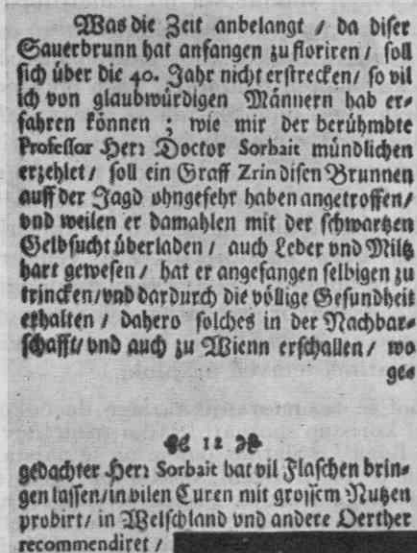
ali v prostem prevodu:

»Kar zadeva čas, ko se je ta Slatina začela razvijati, kolikor sem lahko zvedel od verodostojnih ljudi, najbrž ne presega štiridesetih let, kakor mi je ustno pripovedoval sloviti profesor gospod doktor Sorbait, je na ta izvir slučajno naletel pri lovu neki grof Zrinjski. Ker je bohehal tedaj na hudi zlatenici, otrdela pa so mu jetra in vranica, ga je začel piti ter potem popolnoma ozdravel. To se je zvedelo v sosedstvu in na Dunaju, kamor je omenjeni gospod Sorbait dal poslati veliko steklenic in je z velikim uspehom preizkusil to vodo pri mnogem zdravljenju, ter jo priporočil v Italiji in v drugih krajih...«

Sl. 1. Leto 1690: odlomek iz knjige dunajskega zdravnika prof. P. Sorbaita (loc. cit. 15, str. 534), v katerem je govora o odkritju rogaške vode in o Zrinjskih

Ko smo tako spoznali predmetne tekste iz obeh do zdaj izključno uporabljenih zgodovinskih virov za opis znamenitega dogodka, lahko ponovno trdimo, da je bivanje in zdravljenje enega od Zrinjskih pri rogaškem

Sl. 2. Leto 1687: odlomek iz druge (nemške) izdaje monografije mariborskega zdravnika dr. J. B. Gründla o rogaški vodi (loc. cit. 15, str. 11 in 12), kjer se govori o odkritju vode in o Zrinjskem

izviru popolnoma utemeljena zgodovinska resnica. Tiče se predvsem podatka iz knjige prof. Sorbaita, in ta podatek sam nedvomno dovolj podpre trditev o absolutni resničnosti dogodka. Sicer je ta podatek označen kot tak po vsej pravici v trenutku, ko je prvič stopil v izrazito literaturo o Rogoški Slatini — za čuda šele leta 1838. To je storil dr. E. H. Frölich že v prvi izdaji svoje monografije o Rogoški Slatini.^{16*} Do tega časa pa so se opirala prikazovanja dogodka le na podatek iz nemške izdaje dr. Gründla, latinske izdaje pa, kot rečeno, slatinski pisci niso pogledali.

Ko že govorimo o dr. E. H. Frölichu in o doslej najbolj dragocenem prispevku, ki se je ravno po njegovi zaslugi našel in prenesel v slatinsko literaturo, nam je dana prilžnost, da pokažemo tudi njegov opis znamenitega dogodka ob rogaškem izviru, pri tem pa poskusimo razjasniti tudi razlike v tekstu njegovih monografij, ki so me, kot sem omenil v uvodnem delu, neposredno spod-

* Dr. Frölich citata iz knjige prof. Sorbaita ni točno prenesel. Že v I. izdaji (tudi če se ne bi ozirali na točen prenos interpunkcije, akcentov, velikih črk in nekaterih očitnih tiskovnih napak), je izpustil besede: autem fuerunt (izza začetne besede in). Citat je ostal nespremenjen tudi v vseh drugih izdajah.

budile k obdelavi načete tematike. Hkrati je tu priložnost, da nekaj več povemo o omenjenem prizadevanju prof. Kidriča, da reši vprašanje letnice dogodka. Oboje bo omogočilo, da se potem natančneje, kritično in primerjalno bolj izčrpno pretehtajo tudi malo prej prikazani teksti iz knjig prof. Sorbaita in dr. Gründla.

Omenjenega leta, t. j. 1838, je bil dr. Frölich star 27 let^{17,18} in je že istega leta (torej malo po končanem študiju na Dunaju), objavil tudi omenjeno prvo izdajo dobro napisane monografije o Rogaški Slatini,¹⁶ eno leto prej pa tudi bolj obširen članek v strokovnem časopisu¹⁹ ter nato še v nekaj drugih, v glavnem polemičnih spisih.²⁰⁻²⁴ Vendar je šele polnih trinajst let pozneje, t. j. leta 1851, objavil drugo izdajo,²⁵ in nato še nadaljnje tri izdaje, tretjo leta 1856,²⁶ četrto leto 1857²⁷ in peto, zadnjo, leta 1865.²⁸ Primerki teh izdaj so danes precejšnje redkosti, posebno druga izdaja (izvod v Univerzitetni knjižnici v Zagrebu), a ravno v tej izdaji je dr. Frölich prvič, torej že v svojih zrelih letih, opisal dogodek pri rogaškem izviru popolnoma drugače kot v prvi izdaji. Pišeč tu zelo obširno, toda ne tudi kritično in utemeljeno, je nenadoma ugotovil, da se je zdravil z rogaško vodo hrvaški ban grof Nikola Zrinjski. Tako je napisal o banu Nikolu gotovo več, kakor lahko beremo v šolskih zgodovinskih knjigah; ni pozabil niti njegovega literarnega udejstvovanja, a pri njegovih telesnih in duševnih naporih je poiskal celo tudi vzroke za omenjeno bolezen. Vsekakor se je bilo treba vprašati, kaj ga je moglo spodbuditi, da je šele 13 let po I. izdaji navedel ime Zrinjskega, in to ravno Nikole, čeprav mu je moglo biti bolj pri roki, ko se je že odločil za navedbo imena, da po zajedljivih besedah prof. Sorbaita sprejme mnenje, da je to bil ban Peter Zrinjski. Ker pa sploh ni razpravljal o letnici dogodka (pa tudi ne o tistem, ki ga nudi dr. Gründel — navajajoč enostavno, da se je zgodil »okoli leta 1640«), je malo verjetno, da se je odločil za bana Nikolo zato, ker je, recimo, vedel za njegovo stalno bivanje v Čakovcu. Bliže je resnici, če povemo, da se je dr. Frölich pesniško izražal. To najbolj dokazuje neskladnost med omenjenim vzrokom bolezni in omenjenim letom dogodka. Če bi namreč resnično bilo tako, kakor je izpričal dr. Frölich, tedaj bi se vsi neugodni pripetljaji v življenju bana Nikole, ki pa jih dr. Frölich označuje kot vzroke bolezni, morali dogoditi po vrsti pred letom 1640, ker se je okrog tega leta že zdravil zaradi njihovih posledic. Kakšna nelogičnost zaradi Gründlove neprimerne navedbe časa! Po mojem je bana Ni-

kola omenil na hitro in samo zato, da bi o Zrinjskem sploh lahko pisal, in to vsekakor več, kakor se je tedaj v slatinski literaturi pisalo. Pisalo pa se je šele tu in tam in razume se, nikakor ne posebej o banu Petru, ki je avstrijskim slatinskim piscem bil oziroma moral biti še vedno nekako pohujšljiv. To je morda tudi razlog, zakaj se nobeden od njih (npr. že omenjeni dr. A. Schlossar, potem dolgoletni slatinski zdravnik dr. J. Hoisel, kakor tudi drugi)²⁹ niso lotili dela in poskusili razvozlati vprašanja o imenu in letnici dogodka. Tega niso storili niti ob proslavi stoletnice podržavljenja nekdanje druge »kmečke« Rogaške Slatine (leta 1801—1901), še manj pa leta 1915, ko so nabavili za novo razkošno zdraviliško dvorano štiri alegorične slike o važnejših dogodkih iz preteklosti Slatine (avstrijskega slikarja A. Schrötterja³⁰), med katerimi ena, začuda, prikazuje »nekega Zrinjskega« na rogaškem izviru, druga pa, omenjeni ravno nasproti, bivanje avstrijskega cesarja Franca Jožefa I. v Rogaški Slatini (leta 1882). Dr. Frölich je vsekakor imel posebne razloge, da je postopal drugače. Gotovo je, da je za sestavo takšnega čtiva morala obstajati — posebno če se upošteva tedanje družbeno-politične razmere — tudi določen politični pogum, zanj pa tudi neki znatnejši notranji nagib in to zares popolnoma drugačen od tistega, ki bi sicer zadoščal, da se napiše tudi dober prikaz, a le zaradi koristi zdravilišča. Kot sin prvega stalnega slatinskega zdravnika in obenem ravnatelja zdravilišča dr. J. Fröhlicha (kakor vidimo, je oče pisal priimek Fröhlich, tako se je pisal tudi sin Ernst Hilarij, toda le do I. izdaje svoje monografije o Rogaški Slatini, t. j. do leta 1838, dalje pa Frölich),* je nameraval na tem položaju slediti svojemu očetu ter je gotovo tudi zaradi tega napisal omenjeno monografijo in pri tem tudi izkoristil gradivo iz ordinacije svojega očeta,¹⁶ (Predgovor — oče, dr. J. Fröhlich, ni pisal o Rogaški Slatini). A ker mu to ni uspelo — o razlogih bomo takoj zvedeli —, je želo naperil v prvi vrsti na novega ravnatelja, vladnega pristaša in svojega tekmeča dr. J. Socka, preko njega pa tudi na tiste v Gradcu in na Dunaju, ki so mu to nasledstvo onemogočili in je ostal proti njim skoraj v trajni opoziciji. Lahko bi se dalje reklo, da je dr. Frölich vnesel v II. izdajo svoje monografije obsežni odstavek o Zrinjskem (čeprav tudi samo o banu Nikolu) zato, da je na neki način dal duška svojemu (in oče-

* Prof. Kidrič ni zapazil ali pa je spregledal to vsekakor pomembno razliko ter je zaradi tega v svoji razpravi iz leta 1937¹⁷ za oba uporabljal priimek Fröhlich.

tovemu) vsekakor zelo težkemu, da ne rečem usodnemu življenjskemu neuspehu.* Za to pa bi se mogel najti globlji in bolj neposreden razlog, iz katerega so gotovo tudi izvirale vse zadrege. Morda je bil dr. E. H. Frölich, čeprav po poreklu Nemeč, pristaš ilirskega gibanja. Po vsej verjetnosti je postal to tudi pod neposrednim vplivom samega dr. Lj. Gaja. Saj je bil Gajev oče lekarnar v sosednji Krapini, oče dr. E. H. Frölicha pa 32 let zdravnik v Rogaški Slatini in domači zdravnik Gajevih.³² Pozneje je deloval v Slatini tudi sin Hilarij; otroci, t. j. dr. Lj. Gaj in dr. E. H. Frölich, so bili vrstniki, oba sta se šolala v Avstriji, kamor je mladega Gaja peljala pot preko Rogaške Slatine itd. Sicer je na naklonjenost dr. E. H. Frölicha »ilirskemu preporoditeljskemu gibanju« namignil tudi prof. Kidrič v svoji žal edini razpravi o Rogaški Slatini,¹⁷ sklepajoč to po tem, da je dr. Frölich ob priliki prepeval z domačini slovenske pesmi ter da je imetju svojega očeta dal ime »Jankomir« — ne pa »Johannsruhe«. ** Če upoštevamo, da sta bila tedanja Rogaška Slatina kakor tudi sosednji Rogatec posebno oporišče za germanizacijo, se ne smemo čuditi, da »poslovenjeni« ali »ilirizirani« Nemeč ni mogel zasesti mesta zdravnika-ravnatelja. Potemtakem torej moramo sprejeti mnenje, da dr. Frölich ni pisal tako obširno o Zrinjskem samo zaradi duška, temveč tudi zato, ker je, čeprav po poreklu Nemeč, kulturno in politično neprikrito čutil in mislil vsekakor drugače od tistega, kar je najmanj zahtevala tedanja dunajska vlada od svojih uslužbencev, povrh še na tako izpostavljenem položaju. To je obenem tudi pravi vzrok njegovega neuspeha v Rogaški Slatini.

O drugem pa, tudi že na kratko omenjenem poskusu prof. Kidriča iz leta 1937, da reši načeta vprašanja, je treba tukaj omeniti še naslednje. Prof. Kidrič je pravzaprav prvi med slatinskimi pisci, ki se je lotil točne

* Vedeti moramo, da je oče, dr. J. Fröhlich (rojen v Celju leta 1771, umrl na Dunaju 20. X. 1850),²⁹ pridobil za svojega službovanja znatno zemljiško posest v Rogaški Slatini, računajoč, da se mu bo rod gotovo trajneje zadrževal v tem kraju. Toda po upokojitvi je zapustil Rogaško Slatino, del posestva pa kmalu potem ponudil zdravilišču v nakup, ostalo pa so od tužili dediči — do leta 1895.^{29, 31}

** Popraviti oziroma dopolniti je treba podatek iz razprave prof. Kidriča: »... ker je (dr. E. H. Fröhlich) slatinskemu posestvu in vili svojega očeta Johana iz otroške pietete dal ime Jankomir...« (17, str. 165). Vila »Jankomir« namreč ni pripadala posestvu družine Fröhlich-Fröhlich, niti je ni dr. J. Fröhlich zidal²⁹ — zadnji je za vsega svojega službovanja stanoval v državni stavbi, enako tudi sin za svojega samo sezonskega bivanja v Rogaški Slatini.³³

letnice, prizadevajoč si, da bi po njej dobil odgovor na vprašanje o imenu Zrinjskega (3 — Ob zgodovinpisju Rogaške Slatine). Da bi določil letnico, se je opiral izključno na podatek iz knjige dr. Gründla, da bi pa ta podatek popolnoma zanesljivo razvozljaj, se je obrnil za pomoč tudi na zagrebškega zgodovinarja prof. F. Šišića.³⁴ Prof. Kidrič seveda ni mogel sprejeti podatkov o času dogodka in spraviti v sklad s pripovedovanjem dr. Gründla, po katerem bi se morala, kakor je razvidno, letnica dogodkov ugotoviti neke v širokem razdobju, t. j. med leti 1640 in 1664 (če bi šlo za bana Nikolo), oziroma leta 1671 (če bi šlo za bana Petra). Razen tega je nastala posebna zadrega, ko je poizvedoval o resnosti bolezni Zrinjskega, ker je s pomikanjem letnice dogodka bliže letu 1640 kazalo, da se je bolezen pojavila že v zelo mladih letih, o tem pa po sebi tudi malo verjetnem ni bilo dokaza. Zaradi tega je odnehal od nadaljnje obdelave in mi je prepustil omenjeno pismo prof. Šišića s pripombo, da se vprašanje o Zrinjskem po njegovem mišljenju ne more določiti po zapisku dr. Gründla.

Vrnimo se sedaj na bolj podrobno razlago tistega, kar sta o dogodku napisala prof. Sorbait in dr. Gründel.

Kakor smo videli, je prof. Sorbait, sodobnik obeh bratov Zrinjskih, »odkritje« rogaške vode pripisal »Zrinjskima« (morda se je tako izrazil, da bi se izognil navedbi imena), potem imenuje vodo po sosednjem mestu Rogatec (to je prvič, da je voda poimenovana s tem imenom),²⁹ pove vsaj nekaj o legi in videzu izvira, celo tudi o lastnosti vode, da »izpira« žolč. Iz tega prvega poročila o znamenitem dogodku se morajo izločiti mnoga kar po vrsti zanimiva vprašanja, poleg naših že omenjenih, t. j. o letnici in o imenu, še naslednja: kako je dogodek potekal — čigav je bil v tem času izvir — od kod je izvedel prof. Sorbait za dogodek Zrinjskega (kolikor se je dogodek pripetil prej kot leta 1652, tedaj je o njem lahko zvedel le posredno) — kaj se mora razumeti pod »odkritjem« — ali je tudi drugemu in kateremu tedanjemu zdravniku tudi pred prof. Sorbaitom bila znana rogaška voda — ali je kateri od tedanjih zdravnikov celo pisal o rogaški vodi pred prof. Sorbaitom — kaj so z rogaško vodo delali zdravniki v Gradcu (in na Dunaju) — kaj se je dogajalo pri rogaškem izviru pred obiskom enega od banov Zrinjskih in več ali manj neposredno po njem itd. Razumljivo je, da bi nekatera teh vprašanj zaslužila tudi posebno obdelavo, toda to je treba prepustiti času in morda drugemu peresu. Za razmišljanje ob tej priložnosti

— tu pa je treba osvetliti dogodek, ki je velikanskega pomena v preteklosti Rogaške Slatine, t. j. vstop rogaške vode v tedanjo »službeno« medicino oziroma ustanovitev naselja-zdravilišča — je vredno, da najprej razložimo pomen »odkritja«. Ne moremo sprejeti, da je eden izmed Zrinjskih našel ali odkril rogaško vodo (ali izvir) sploh, toda treba je sprejeti ali razumeti, da jo je zanemarjeno odkril ali natančneje povedano, da je na svoj način le znova potrdil njene že prej znane zdravilne lastnosti. Rogaška voda je bila gotovo znana tudi že prej, a sveto-kriški domačini so gotovo hranili vsaj kakršnokoli poznavanje njene zdravilnosti — saj je tudi samo to lahko napotilo alkimista Thurneysera na sled rogaški vodi, ko se je zadrževal v teh krajih. Če ne bi bilo tako, bi se morali vprašati, kdo je Zrinjskega, ko je že prišel ter izvir baje odkril, napotil, da je rogaško vodo tudi pil. Ko ga je že napotil tja, je moral od nekod vedeti ne samo, da je zdravilna, temveč tudi da je Zrinjski bolan itd. Razen tega je izvir (zemljišče) moral komu tudi pripadati; od prej prav gotovo ni pripadalo fevdalecu baronu Courtyju v sosednjem Rogatcu, ker bi ga dunajski cesar ne bil tako lahko odstranil s posestva. Fevdalec se je pojavil kot lastnik šele po smrti Zrinjskega (bana Petra), cesar pa mu je to prilastitev samo kasneje odklonil in preklical. Morda je najbliže resnici domneva, da je bil izvir na posestvu Zrinjskega in si ga je po smrti bana Petra, opirajoč se najbrž na sodbo, potem na primeru drugih in na pravice močnejšega, prilastil najprej fevdalec, potem pa tudi sam cesar, ki ga je nato prepustil, kot je znano, izkoriščanju privilegiranecem. Da so Zrinjski imeli posestva tudi v teh krajih, je že omenil tudi dr. E. H. Frölich, toda samo v I. izdaji svoje monografije (16, str. 21). Dalje ni v zapisku prof. Sorbaita opore za odgovor na vprašanje o načinu, kako je Zrinjski izvedel za zdravilnost vode (kakor tudi za izvir — po dr. Gründlu se je to pripetilo »slučajno«) ter se zato v sili mora sprejeti, da je izvedel za to od domačinov (kmetov). Takšno mišljenje se je udomačilo tudi v slatinski literaturi, posebno v izrazito reklamni. Toda če se upošteva, da so mnoge evropske tople in rudninske vode že precej vzbudile pozornost tedanje medicine (sodeč po delih Thurneysera, Tabernaemontanusa in drugih), bi lahko domnevali, da so bolnega Zrinjskega že vnaprej opozorili na rogaško vodo morda ravno njegovi zdravniki. Tako mnenje izključuje neprimerno slučajnost in posredovanje domačinov, dovoljuje pa celo tudi misel, da se je ban Peter Zrinjski preselil iz Ozlja v Čakovec prav zaradi zdrav-

ljenja — tu je mogel biti bliže zdravnikom (Maribor, Gradec!). Seveda med temi zdravniki ni potrebno iskati tudi prof. Sorbaita. Kajti če bi on imel priložnost opozoriti »Zrinjske« na rogaško vodo, bi tedaj težišče omenjenega odlomka iz njegove knjige ne bilo prav v trditvi o »odkritju«. Gotovo pa je, da je prof. Sorbait vedel za dogodek »Zrinjskih« (vseeno iz čigavih ust), ter da je dobro ocenil njegov medicinski pomen, tako da ga zaradi tega tudi ni mogel enostavno zamolčati, kakor ga, kot je znano, tudi ni zamolčal. Enako je gotovo, da je o vsem tem, posebno o osebi in o bolezni, vedel nekaj več. Drugo vprašanje pa je, zakaj se ni o celotnem dogodku izrazil bolj jasno, posebno pa o letnici in o imenu. Toda tudi to je lahko doumeti, če upoštevamo, kaj vse je storila tedanja leopoldovska Avstrija, da bi uničila Zrinjske — celo spomin nanje. Gotovo so bile tudi možnosti prof. Sorbaita, čeprav je bil dvorjan, s te plati omejene. Ni treba pa dvomiti, da mu je kot znamenitemu zdravniku in povrh izrednemu in nadvse vztrajnemu poborniku uporabe rogaške vode moralo biti in je tudi bilo zelo do tega, da opiše v svojem delu tudi medicinski primer, povezan z znamenitim in slavnim, v tedanji Evropi na daleč znanim imenom Zrinjskih. Storil je to, in to je treba priznati, zelo spretno — zavil je primer v pikro pripombo, s katero je seveda meril na bana Petra. Ni pa težko razbrati, če bi se izključno po tej pripombi lahko sklevalo, čeprav je pripisana na splošno, t. j. »Zrinjskima«, da se je zdravil z rogaško vodo ban Peter. Možna je namreč domneva, da se je prof. Sorbait tako izrazil ravno zato, da bi pri opisu »odkritja« vendarle nekako omenil tudi ime tistega, ki jo je odkril.

Oglejmo si sedaj še od blizu, kaj je pravzaprav napisal o dogodku dr. Gründel leta 1687, torej sedem let po zapisku profesorja Sorbaita. Vsebina prikazanega odlomka iz Gründlove monografije o Rogaški Slatini je posebno zanimiva. Sestavljena je tako, kakor da izvira vse, kar je v njej povedanega, iz druge roke. Toda tako je samo na prvi pogled. Niti trenutek ni treba dvomiti, da je vedel tudi dr. Gründel (kakor tudi prof. Sorbait) o doživljaju Zrinjskega gotovo več od tistega, kar je vnesel v prikazani odlomek, posebno kar zadeva osebe in bolezni. Verjetno je vedel tudi več od samega prof. Sorbaita, ker je kot sodobnik živel in deloval ne le na Dunaju, temveč tudi v Mariboru ter neposredno tudi ob samem rogaškem izviru. Sicer ga je že samo zbiranje snovi za obsežno monografijo privedlo v tem pogledu v izjemen položaj. Toda pri obdelavi snovi

je moral tudi on že iz podložniških pogledov biti oprezen — vsekakor bolj kot prof. Sorbait — posebno ker je vedel, da mu bo rokopis pregledala tudi posebna cenzura. V potrditev povedanega je dovolj omeniti, da je podatek o Zrinjskem (o enem, ne pa o »Zrinjskih«, kakor je napisal prof. Sorbait) izrečno položil na jezik prof. Sorbaitu, čeprav bi se lahko enostavno skliceval na znani odlomek iz njegove knjige, katere se je obilno posluževal pri svojem delu »Roitschocrene« in ki jo je tako tudi prvi vnesel v slatinsko literaturo (to je privedlo na sled tej knjigi tudi dr. Frölicha). Komaj pa bi človek mislil, da nekdo sestavlja monografijo, ne da bi pri tem, ko se že poslužuje določenega dela, in to dela domdevnega začetnika tematike, zapazil v tem delu ravno tistega »glavnega«. K temu je treba dodati, da bi dr. Gründel, če ne bi slučajno poznal dela prof. Sorbaita, pri sestavljanju rokopisa za I. izdajo svoje monografije o rogaški vodi, gotovo o njem izvedel iz pisma katerega svojih kolegov v Gradcu, o čemer bomo takoj govorili. Toda obstaja še drugo potrdilo, da so možnosti za prikaz »primera Zrinjski« bile zares zelo omejene ter da je pravo čudo, da se je o tem dogodku, kar so napisali sodobniki, ohranilo vsaj toliko. To potrjuje razlika v ustreznem tekstu (latinskem) in drugem (nemškem) izdaje Gründlove monografije in sem o tej razliki že govoril. V prvi izdaji je govor na ustreznem mestu (Cap. 8, str. 8) samo naslednje (gl. tudi sliko št. 3):

»Tempus, quo acidulae istae florere inceperunt, ultra quadraginta annos, quantum à viris fide dignis expiscari potui, vix se extendet (tu je izpuščen odlomek: »...kakor mi je ustno povedal... ter potem popolnoma ozdravil...« — prim. s tekstom na str. 174); attamen prius in alio loco quinquaginta circiter passibus à moderna scaturigine distantes scaturiebant, ubi spontaneè disparuerunt, et nulla defacto restant indicia, ...«.

ali v prevodu:

»Čas, odkar so te slatine začele napredovati, kolikor sem zvedel od verodostojnih ljudi, komaj da presega nekaj več od štirideset let (gl. tudi zgoraj); vendar so prej izvirale na drugem mestu, oddaljenem okrog petdeset korakov od sedanjega izvira, kjer so pravzaprav izginile same od sebe brez sledu...«.

Komaj bi bil potreben boljši dokaz, kako pisec ni imel pravice, da bi po lastni volji obširno opisal dogodek, ki ga je, lahko se reče, celo spodbudil, da je napisal obsežno monografijo o rogaški vodi (tedaj tako rekoč iz izvira-barjavca). Vendar je treba povedati tudi nekaj o tem, kako je to bilo mogoče, da je II. izdaja dopolnjena z omenjenim odlomkom o Zrinjskem. Morda je prof. Sorbait

po pregledu latinske izdaje nasvetoval dr. Gründlu, naj v nemško izdajo vendarle vnese vsaj nekaj tudi o tem dogodku. Od tod tudi pravi pomen oznake v Gründlovem tekstu o »ustnem« pripovedovanju. Ne bo odveč, če dodamo še tudi nekaj o razlogu,

Tempus, quo acidulae istae florere inceperunt, ultra quadraginta annos, quantum à viris fide dignis expiscari potui, vix se extendet; attamen prius in alio loco quinquaginta circiter passibus à moderna scaturigine distantes scaturiebant, ubi spontaneè disparuerunt, & nulla defacto restant indicia, ■

Sl. 3. Leto 1685: odlomek iz prve (latinske) izdaje monografije mariborskega zdravnika dr. J. B. Gründla (loc. cit. 14, str. 8), kjer se poroča o odkritju vode, toda ne tudi o Zrinjskem

zaradi katerega bolj resni slatinski pisci niso zapazili omenjene razlike (to se nanaša posebno na dr. Frölicha). Razlog je resnično enostaven: pri opisovanju tega dogodka so se v glavnem kot znamenite zgodovinske resnice posluževali le nemške izdaje, ki jim je bila poleg drugega bolj dostopna.

Poglejmo sedaj Gründlovo navedbo letnice dogodka. Predvsem se je izrazil drugače o času, kdaj se je dogodek »mogel« pripetiti — različno od prof. Sorbaita, ki je napisal leta 1680, da se je to pripetilo »pred nekaj leti« (to »nekaj« bi bilo za bana Nikola najmanj 16 let, za bana Petra pa najmanj 9 let). Čeprav dr. Gründel ni izrečno povedal točne letnice, ampak le dogodek postavil v široko razdobje, zasluži njegov podatek za nekaj časa vendarle pozornost, ker nekako utemeljuje vsaj letnico za spodnjo mejo razdobja, t. j. letnico 1640, pred katero se ta dogodek, kakor je povedal, ni mogel pripetiti.* Kolikor bi se torej sprejel Gründlov podatek (do nedavnega pa, kakor bomo kmalu videli, ni bil zapažen kak drug), tedaj bi se moralo povedati, da se je eden od grofov Zrinjskih zdravil z rogaško vodo: nekje v času od leta 1640 dalje sem — nikakor pa ne »okrog leta 1640 ali 1645«, kakor se je ukoreninilo v slatinski literaturi. Toliko za sedaj o sami letnici dogodka po zapisku dr. Gründla.

* Po Gründlovem zapisku sta se vrnili v slatinsko literaturo za ta dogodek dve nekaj (in ne bistveno) različni letnici, in sicer leto 1640 in 1645, zadnja — tako tudi v moji monografiji iz leta 1937 (3) — gotovo zaradi neustrezne razlage izreke: »...über die 40. Jahr...« (ta številka se namreč ni prebrala kot vrstilni številnik, letnica 1645 pa se je dobila po odštevanju od letnice latinske izdaje »Roitschocrene«).

Dalje pravi dr. Gründel, da je bil na rogaškem izviru »neki (en) grof Zrinjski«, toda o osebi Zrinjskega nas tudi on zapušča v dvomu. Ob tem opazimo tu, da izhajata od prof. Sorbaita pravzaprav dve verziji, ker govori v svoji knjigi o »grofih Zrinjskih«. Vendar je možno, da se po zapisku dr. Gründla v tem primeru doseže vsaj tisto (in za sedaj) najbolj verjetno — poglejmo kako. Če namreč verjamemo, da je imel dr. Gründel razlog, da ravno leto 1640 naznači kot spodnjo mejo razdobja, v katerem se je pripetil ta dogodek, tedaj se za zgornjo mejo (dokler mislimo na oba brata) mora sprejeti prva letnica 1664 (do tega leta je živel ban Nikola), potem pa letnica 1670, t. j. nekaj pred tragedijo bana Petra. Potemtakem bi vprašanje o osebi ostalo trajno nejasno do leta 1664, t. j. dokler sta še živela oba brata, toda Peter v Ozlju. Kolikor pa bi se ugotovilo, da se je pripetil dogodek po tem letu, tedaj bi bil pri izviri lahko seveda samo ban Peter († leta 1671). Ni težko opaziti, da se je dogodek, če računamo po Gründlovi spodnji časovni meji, moral pripetiti v dobi 24 let (kolikor bi se nanašalo na bana Nikolo), oziroma v dobi kakih 30 let (kolikor bi to bil ban Peter). Toda če se upošteva, kaj je o času dogodka povedal leta 1680 prof. Sorbait, t. j. da so rogaške slatine našli »pred nekaj leti«, a to bi bila pravzaprav nekakšna označba zgornje meje za omenjeno Gründlovo razdobje, tudi ni težko opaziti, da se tisto »nekaj« mora časovno nanašati bolj na bana Petra kakor na Nikola (za prvega, kakor je že povedano, znaša najmanj 9 let, za drugega pa najmanj 16 let).

Preostaja še eno zanimivo mesto v tekstu dr. Gründla, ki se mora razložiti, toda pri tem se ne sme pozabiti na dejstvo, da se je pojavilo živo zanimanje za rogaško vodo pri doslej omenjenih zdravnikih (prof. Sorbaitu in dr. Gründlu, kakor bomo videli pa tudi drugih) prav gotovo šele po dogodku enega od banov Zrinjskih. To je odlomek: »... to pa se je razvedlo pri sosedih in na Dunaju...«. Kaj je dr. Gründel mogel misliti pod »sosedih« — gotovo mesta medicinskega pomena, t. j. v prvi vrsti Maribor in Gradec (nekaj pozneje bi bilo prav vključiti tudi Ljubljano),³⁵⁻³⁸ to pa so mesta, skozi katera se je s področja Rogaške Slatine potovalo in se potuje na Dunaj (ki ga dr. Gründel izrecno izloča, gotovo iz posebnih ozirov proti prof. Sorbaitu), ter je iz teh mest, po doživljanju Zrinjskega, gotovo prišlo tudi sporočilo o zdravilnosti rogaške vode. K temu je treba dodati, da sta obe mesti (kakor tudi sam rogaški izvir) nekako enako oddaljeni od Čakovca, bivališča Zrinjskih. Če se opusti možnost, da je prof. Sorbait zvedel o

dogodku neposredno od samega Zrinjskega (kar bi lahko tudi bilo), bi se komaj moglo verjeti, da je sporočilo, ko je šlo po omenjeni poti, prodrlo do zdravnikov na Dunaju, da pa o dogodku (»odkritju«) ne bi zvedel tudi kateri izmed zdravnikov v omenjeni sosesčini — v prvi vrsti seveda v Gradcu. Razumljivo je, da je slatinskim piscem, začenši od leta 1801 in dalje, zelo ugajalo v vsakem oziru, da so prvo medicinsko uporabo rogaške rudninske vode lahko povezali ne le s tedaj znamenitim in uglednim medicinskim središčem, t. j. z Dunajem, temveč tudi s tedaj znamenitim in uglednim zdravnikom, t. j. prof. Sorbaitom — a so pri tem mnogi obžalovali, da je to gibanje povzročila oseba, t. j. znameniti bolnik Zrinjski, ki ni primeren za pripovedovanje. Na ta način se je sčasoma oblikovalo mišljenje, da sta prof. Sorbait in po njem dr. Gründel (kakor to sklepajo nekateri slatinski pisci), ki ju je spodbudil doživljanj enega Zrinjskih, postala in v slatinski literaturi ostala utemeljitelja »slatinske medicine«, po zabeleži dr. Gründla pa je bilo sprejeto leto 1640, ki ga je on izračunal kot letnico, okrog katere se je baje pripetil doživljanj Zrinjskega.

In vendar se dasta oba podrobno razložena zapiska, t. j. Sorbaitov in dr. Gründlov (posebno njegova letnica) tudi popolnoma drugače razvozlati, kolikor se osvetlita in dopolnita še z nekimi drugimi, doslej neopaženimi podatki iz stare (tudi slatinske) literature. Sicer je bilo razvidno tudi iz dosedanje razlage, da je ne le potrebno, temveč tudi možno opustiti shematizirano prikazovanje zanimive slatinske zgodovinske snovi ter kar najmanj dati mesta za vstavljanje dodatka, ki bo dovoljeval popolnoma zanesljive odgovore tudi na obe naši vprašanji, razen tega pa prispevati k boljšemu razločevanju nedvomno velikih zaslug omenjenih zdravnikov za medicinsko uveljavljanje rogaške vode.

Predvsem dobiva Gründlov podatek o letnici 1640 (po našem kot spodnja meja za razdobje, v katerem se je doživljanj lahko dogodil) drugačen pomen (a ga lahko celo zanemarimo), če se primerja z nekim drugim podatkom tudi iz Gründlove monografije o rogaški vodi, ki govori o času, ko se je rogaška voda pravzaprav prvokrat medicinsko uporabila, in to ravno v Gradcu. Dr. Gründel je namreč objavil v svoji monografiji (v I. izdaji na začetku, v II. izdaji ob koncu knjige — str. 381—387) tudi nekaj pisem svojih kolegov, v katerih mu ti (gotovo že po prebranju samega rokopisa) izražajo svojo sodbo o njegovem delu, sporočajo svoje izkušnje, čestitajo itd. Tako mu je med drugim pisal obširno pismo tudi dr. J. B. Wagner, tedaj

štajerski fizik in praktični zdravnik v Gradcu. V tem dr. Wagnerjevem pismu je rečeno med drugim tudi naslednje (gl. sliko št. 4):

»Ego de omnibus hisce gratulor ac gaudeo Excellentissimum Dominum Collegam rebus talibus esse occupatum, quae ante plurimos annos jam dudum valde fuerunt desideratae. Experimenta medica circa has acidulas, viginti, et ultra annis à me observata, pauca communicabo: solum ea, quae Magnificus Dominus Sorbait, Professor noster colendissimus, Medic. pract. tract. 7. cap. 10. adnotaverit, et plurimorum exemplis comprobaverit, confirmare cogor, modum tantum exhibendi perscribam, quo in diversis affectibus usus sum.«

ali v prevodu:

»Za vse to Vam čestitam in me veseli, da se vzvišeni gospod kolega ukvarja z rečmi, ki so že pred mnogimi leti bile zelo zaželene. Poročal bom o medicinskih raziskovanjih teh slatin, ki sem jih opravljal dvajset in več let: moram potrditi tisto, kar je velezmožni gospod Sorbait, naš zelo spoštovani profesor, zapisal v Med. pract. tract. 7, cap. 10 in dokazal s primeri mnogih, a bom navedel le način uporabe, ki je v navadi pri različnih boleznih.«

Ego de omnibus hisce gratulor ac gaudeo Excellentissimum Dominum Collegam rebus talibus esse occupatum, quae ante plurimos annos jam dudum valde fuerunt desideratae. Experimenta medica circa has acidulas, viginti, & ultra annis à me observata, pauca communicabo: solum ea, quae Magnificus Dominus Sorbait, Professor noster colendissimus, Medic. pract. tract. 7. cap. 10. adnotaverit, & plurimorum exemplis comprobaverit, confirmare cogor, modum tantum exhibendi perscribam, quo in diversis affectibus usus sum.

Sl. 4. Leto 1695: odlomek iz pisma graškega zdravnika dr. J. B. Wagnerja mariborskemu zdravniku dr. J. B. Gründlu (loc. cit. 15, str. 381), kjer omenja, da je uporabljal rogaško vodo že (pred) »dvajsetimi in več leti«

Dr. Wagner torej pravi, da je pred dvajset in več leti pri svojih medicinskih poskusih uporabil rogaško rudninsko vodo. Če se dopušča, da tisto »več« označuje največ pet let (ko bi se moralo označiti več, bi se gotovo reklo: pred petindvajsetimi leti ali več kot petindvajset let — tako se pravi tudi takrat, ko se pozabi točno število let), izhaja (če štejemo seveda od leta 1685, ko je bilo napisano omenjeno pismo), da so potekala omenjena medicinska raziskovanja nekje med letom 1660 in 1665, toda vsekakor bliže zadnjemu letu, t. j. nekje okrog leta 1665 ali še bolj natančno, ne pred letom 1665 (tisto »pred nekaj leti« v zapisku prof. Sorbaita znaša v takšnem primeru največ 6 let). Če se pri tem

upoštevata še tisto, kar pravi dr. Wagner v svojem pismu z izbranimi, toda umerjenimi besedami o delu prof. Sorbaita, potem pa dejstva: da je prof. Sorbait prišel na Dunaj le osem let pred tem, da je začel delovati kot profesor medicine le pet let pred tem, da je šele dvajset let po prihodu na Dunaj objavil svojo prvo razpravo o rogaški vodi, t. j. leta 1672,³⁹ šele dvajset let po prihodu na Dunaj pa omenjeno delo,¹³ tedaj moramo sprejeti, da dr. Wagner z veliko obzirnostjo tudi ne pove drugega, kakor da je pravzaprav on prvi medicinsko uporabil rogaško vodo. A naj bo že kakor hoče, dr. Wagnerja je treba po pravici imeti za prvega pisca do zdaj najstarejše »zdravniške izjave« o medicinski uporabi rogaške vode, čeprav je objavljena pozneje (t. j. po polnih dvajsetih letih) in ne v obliki, ki je v navadi za razprave. Kot prva v tisku objavljena razprava o rogaški vodi, kolikor je to tukaj potrebno poudariti, slovi za zdaj in v bodoče tudi malo prej omenjena razprava prof. Sorbaita iz leta 1672.³⁹ Pripovedovanje dr. Wagnerja o času, ko je zdravnik v tisti dobi prvič uporabil rogaško rudninsko vodo, t. j. okrog leta 1665, oziroma ne pred tem letom, lahko prenese vsako preizkušnjo ter mu zato pritiče označba popolnoma zanesljivega podatka o preteklosti Rogoške Slatine. Sicer pa bo točnost tega podatka kmalu na svoj način potrjena z druge plati.

Posebne pomena je, da se tudi dr. Wagner v svojem pismu sklicuje na delo prof. Sorbaita in to ravno na tisto poglavje, v katerem se govori o »Zrinjskih« in o zdravilnosti rogaške vode. To sklicevanje namreč dokazuje: prvič, da je tudi dr. Wagner vedel za znamenito doživetje pri rogaškem izviru, t. j. za zdravljenje enega od grofov Zrinjskih z rogaško vodo, in drugič, da je za ta dogodek gotovo moral vedeti tudi dr. Gründel že pri sestavljanju latinske izdaje monografije »Roitschocrene«, ker je Wagnerjevo pismo vnesel tudi v to izdajo in ga je pri tem gotovo tudi prebral. Morda je tudi Wagner, navajajoč v pismu delo prof. Sorbaita, na neki način želel opozoriti dr. Gründla, da v rokopisu za I. izdajo ni vnesel podatka o Zrinjskem. Iz vsega pa prav tako neizpodbitno sledi, da je dr. Gründel pri sestavljanju prve (latinske) izdaje svoje monografije resnično hote in namenoma izpustil podatek o »Zrinjskih«, gotovo pa ne manj hote obšel tudi letnico dogodka. Kmalu bomo videli, da je točno vedel ne samo, na katerega Zrinjskega se to nanaša, temveč je podrobno vedel tudi za njegovo bolezen.

Omenjeno pripovedovanje dr. Wagnerja, po katerem je v tistem času pravzaprav prvi

vnesel rogaško vodo v medicinsko prakso, zahteva — kakor bi se lahko uporabilo tudi pri nadaljnjem razmišljanju — določeno dopolnilo in to posebej v zvezi z Gründlovo letnico 1640, oziroma z letnico 1665, vzeto iz podatka dr. Wagnerjevega pisma. Postaviti moramo namreč vprašanje: kaj je moglo vzbuditi zanimanje dr. Wagnerja za rogaško vodo, oziroma od kod mu sporočilo o izviru in o zdravljenosti vode? Glede na to, da se ni mogel o tem poučiti iz literature (ker je prva razprava prof. Sorbaita bila objavljena 12 let, omenjena knjiga pa celo 20 let pozneje), preostaja mnenje, da je o tem zvedel — enako kakor tudi prof. Sorbait in dr. Gründel — na kak drug način. Toda o tem primeru tudi ni nujno razmišljati o nekaterih možnostih, ki so morda same zase zanimive, temveč bo zadostovalo, da se samo ena izmed njih popolnoma izključi. Poglejmo zakaj. Če se najprej vprašamo, kakšno je bilo sporočilo, ki je o rogaški vodi dospelo do dr. Wagnerja, moramo priznati, da je bilo gotovo zanimivo podano, na vsekakor medicinsko privlačen način in sposobno vzbuditi pozornost zdravnika, oziroma, da ga je izzvalo na akcijo — kakša pa je akcija dr. Wagnerja bila, vemo neposredno od njega samega. Oboje pa, t. j. maloprej opisani pomen sporočila o rogaški vodi ter na to sporočilo vezano delovanje dr. Wagnerja prav gotovo nalagata popolno izključitev možnosti, po kateri bi od časa, ko je dr. Wagner zvedel za rogaško vodo pa do dne, ko jo je začel uporabljati, preteklo več časa od — recimo — enega ali dveh let (ali toliko, kolikor je bilo potrebno, da uredi dostavo vode). Z drugimi besedami, dr. Wagner gotovo ni izgubljal dosti časa, ampak je takoj, kakor hitro je zvedel za rogaško vodo, šel na delo in jo je uvedel v medicinsko prakso. Če je bilo tako, in komaj bi bil dosegljiv kak razlog za dvom, da je bilo drugače, tedaj se oba dogodka, t. j. sprejem vesti o rogaški vodi in označeni čas, ko jo je dr. Wagner začel uporabljati (t. j. ne pred letom 1665), časovno ne razhajata preveč. Če še upoštevamo, da dr. Wagner ni mogel prejeti zastarelega sporočila t. j. sporočila, ki bi bilo z začetkom kroženja nekako okoli leta 1640 (to je Gründlova spodnja časovna meja za dogodek na rogaškem izviru) dospelo do dr. Wagnerja šele po dvajsetih letih blodenja (ali, kar bi bilo isto, da je sporočilo prejel pravzaprav že prej, vendar je dolgo čakal do začetka svoje akcije), se vendarle lahko trdi, da od nastanka vesti pa do njenega prihoda v Gradec ni moglo preteči dosti časa. Sicer pa že bližina Gradca in rogaškega izvira zadošča, da popolnoma izključimo nasprotno možnost, celo tedaj, če bi ravno mo-

rali sprejeti mišljenje, da je sporočilo blodilo sem in tja celo dve ali tri leta. Končno pa, ker dr. Wagner nič ne govori o pobudi, ki ga je napotila, da se je ukvarjal z rogaško vodo, kakor tudi ne o izvoru sporočila (čeprav bi mu bilo za tako pripovedovanje moglo dobro služiti prav pismo, vendar je moral računati, da bo dr. Gründel pismo objavil) je to prav tako eden od dokazov, da se je moral takim podatkom izogniti — morda iz popolnoma zdravniških razlogov, kakor se bo to obenem v hipu tudi potrdilo.

Kakor smo torej doslej mogli videti, nudi kritična razlaga tekstov iz dveh do pred kratkim znanih in uporabljenih virov (iz dela prof. Sorbaita in dr. Gründla), zraven pa še izredni podatki, vzeti iz pisma dr. Wagnerja in pravkar razloženi, sami po sebi dovolj zanesljivosti, da se najprej popolnoma zanesljivo razreši vprašanje letnice dogodka na rogaškem izviru in se po njem odgovori tudi na drugo vprašanje o osebi Zrinjskega. Po tej razlagi je treba torej sprejeti za popolnoma zanesljivo dejstvo, da se omenjeni dogodek na rogaškem izviru ni odigral pred letom 1665 (to je resnična spodnja časovna meja), in da se je z rogaško vodo mogel zdraviti samo grof Peter Zrinjski. Kar pa se tiče posebej imena, bi se zanesljiveje dalo slutiti že po znani pikri opazki v beležki prof. Sorbaita.

Ostaja nam še pretehtanje enega samega in to pred kratkim sprejetega dodatka, po katerem se, kakor bomo kmalu videli, popolnoma zanesljivo razreši vprašanje imena Zrinjskega, in se po njem zopet potrjuje tudi točnost izpeljane letnice dogodka.

Ta novi in nadvse zanimivi zgodovinski vir je pismo dr. J. B. Gründla iz njegovega dopisovanja z dr. R. Lentiliusom, zdravnikom v Nördlingenu (Nemčija),* napisano v Mariboru 3. XII. 1686, a kot odgovor na pismo dr. Lentiliusa od 1. VIII. istega leta. Napisano je torej v času, ko je bil dr. Gründel že objavil latinsko izdajo svoje monografije o rogaški vodi in pravkar pripravljal nemško izdajo, kakor to tudi sam govori v imenovanem pismu. Izrazito strokovna vsebina tega Gründlovega pisma, v katerem je težišče prav »medicinski primer Zrinjski« (v izvorniku je seveda bolnik omenjen anonimno, t. j. kot »primer grofa N«), je bil morda eden glavnih razlogov, zaradi katerega je dr. Lentilius to pismo objavil v celoti (ni

* Dr. Rosinus Lentilius (* 1657, † 1735) je zvedel za rogaško vodo verjetno iz monografije dr. Gründla, torej na popolnoma sodoben način, t. j. iz literature. Po pripovedovanju dr. Gründla (15, str. 141), je tudi dr. Lentilius zdravil z rogaško vodo.

dvoma, da je to napisal s piščevim pristankom). Objavil ga je v svojem delu o praktični medicini leta 1698,⁴⁰ in se je tako pismo ohranilo — vendar ga je vsekakor bilo treba najti.* Pismo je natisnjeno na str. 477—479 pod naslovom: »De acidulis Roitschen-sibus epistola Excellentiss. Dn. D. Gründelii, Marburgensis in Styria Medicis. Tu je prva kratka vsebina nebitvenega dela v tekstu, ki je sicer dolgo pismo. V medsebojnem dopisovanju razpravljata oba zdravnika (dr. Gründel se pri tem močno sklicuje na mišljene drugih tedaj znamenitih zdravnikov, od katerih so nekateri prav tako zdravili z rogaško vodo) v glavnem o vprašanju, ali so v rogaški vodi »zlato«, »živo srebro« in »arzen« ali ne. Dr. Gründel v rogaški vodi ni našel takih sestavin; ne omenja jih v latinski izdaji svoje monografije, a jo je bral in se po njej ravnal njegov sobesednik dr. Lentilius. Dr. Lentilius pa mu je priporočil (v omenjenem pismu od 1. VIII. 1686), naj te sestavine poskuša ugotoviti, ker se je po mišljenju dr. A. Pozzisa (cesarjevega telesnega zdravnika in morda tudi zdravnika katerega Zrinjskih), neki grof N (to pa je, kakor bomo kmalu videli, grof Peter Zrinjski) pozdravil z rogaško vodo zato, ker so v tej vodi te sestavine. Toda dr. Gründel, ki je posumil, da bi to ozdravljenje bilo popolno, ker da so morda, kakor pravi, znaki bolezni samo pustili, se je izrazil o tem primeru takole (gl. tudi sliko št. 5):

»...Ob es aber Bestand gehabt |und ob es eine Fundamental-Cur gewesen sey| hätte man allererst mit der Zeit erfahren können |wann nicht gedachter Graf| wegen seiner Ihro Majestät begangenen Untreu |bald darauf wäre enthaupet worden|.«

ali v prevodu:

»...Vendar bi se moglo izvedeti, če je bilo to ozdravljenje trajno oziroma temeljito, vsekakor šele s časom, če ne bi bili imenovanemu grofu zaradi njegove nezvestobe do veličanstva kmalu potem vzeli glavo.«

Po tem torej ne more biti več dvoma, da se je z rogaško vodo v resnici zdravil Peter Zrinjski. Bolj zanesljivega dokaza si ne mo-

* Ko sem zbiral gradivo o življenju in delu zlasti starih slatinskih zdravnikov, sem sistematično zasledoval tudi delo vseh tistih zdravnikov in prirodoslovcev, ki jih dr. Gründel omenja v svoji monografiji. Pri tem delu me je prijetno presenetilo tovariško obvestilo dr. M. D. Grmeka, da je videl eno od del dr. Lentiliusa, v katerem je natisnjena tudi neka »epistola« dr. Gründla. Kmalu potem sem po zaslugi in pomoči dr. M. Uršičeve, sodelavke Slovenske akademije, dobil na razpolago prepis te znamenite »epistole« in posebne dodatke h gradivu o slatinski zgodovini. Na tem mestu se tudi zahvaljujem kolegu dr. Grmeku in dr. M. Uršičevi.

remo želeti, toliko bolj, ker podatek iz pisma dr. Gründla potrjuje tudi točnost sklepanja o imenu in ta sklep se more tudi opirati samo na rezultate kritične razlage tiste opombe iz knjige prof. Sorbaita in dr. Gründla ter pisma dr. Wagnerja. Razen tega rešuje ta tako popolni in končno zanesljivi podatek o imenu sam po sebi tudi drugo vprašanje, t. j. vprašanje o letu dogodka. Ključ za to rešitev je v pomenu Gründlovega izraza: »kmalu nato«, po katerem bi bolnik moral poseči po rogaški vodi nekje v času po svojem prihodu v Čakovec leta 1665 in nekako proti koncu leta 1670. Ni torej težko opaziti, da tudi s te plati (kakor tudi po ugotovitvi iz podatka v pismu dr. Wagnerja) gotovo pridemo do trditve, da se je dogodek pripetil po letu 1665, kakor tudi do potrditve, da ima Gründlov izraz »kmalu nato« z izrazom prof. Sorbaita »pred nekaj leti« isti pomen, kolikor drugemu s pravico še dodamo: od smrti Petra Zrinjskega. In ob koncu — kakšna je razlika med pripovedjo dr. Gründla v njegovem ravnokar prikazanem pismu in tistim, kar je v teku dogodka in o imenu Zrinjskega, prav gotovo pa o bolezni in ozdravljenju megleno povedal samo leto kasneje v nemški izdaji svoje monogra-

den / wo folgende die Symptomata haben nachgelassen. Ob es aber Bestand gehabt / und ob es eine Fundamental-Cur gewesen sey / hätte man allererst mit der Zeit erfahren können / wann nicht gedachter Graf / wegen seiner gegen Ihro Majestät begangenen Untreu / bald darauf wäre enthaupet worden. Am übrigen haben andere auch /

Sl. 5. Leto 1686: odlomek iz pisma mariborskega zdravnika dr. J. B. Gründla zdravniku dr. R. Lentiliusu (Nördlingen, Nemčija) o »primeru Zrinjske« (loc. cit. 40)

fije, t. j. v javnem tisku. Boljšega potrdila za trditve, da se je točnemu izražanju spretno izmikal (enako kot tudi prof. Sorbait) iz podložniških, a morda tudi, kot smo že rekli, iz zdravniških ozirrov, si ne moremo želeti niti iskati.

Z ravnokar dokončanim prikazovanjem pisma dr. J. B. Gründla iz l. 1686 kot zadnjim od štirih danes znanih zgodovinskih virov za rešitev dveh v začetku načetih vprašanj iz preteklosti Rogaške Slatine moramo to razpravo tudi končati. S temeljito razlago in kritičnim vzporejanjem podatkov iz tekstov teh štirih zgodovinskih virov — dveh prej znanih in dveh novih — smo dobili temelj, na katerega se po pravici lahko opira ta moja, ni dvoma, popolnoma zanesljiva rešitev obeh načetih vprašanj, t. j. tistega o letu dogodka kot onega o imenu Zrinjskega, ki se je zdravil z rogaško vodo, in je ta rešitev bistveno drugačna od tiste, ki jo je glede tega nudila dosedanja literatura. Jedrnat in končni odgovor na obe vprašanji je takle:

z rogaško vodo se je zdravil — ali je bil zdravljen — hrvaški ban grof Peter Zrinjski, ta znameniti dogodek v zgodovini Rogoške Slatine pa se je odigral neposredno po njegovi preselitvi iz Ozlja v sosednji Čakovec, t. j. leta 1665 ali le malo za tem.

In ob koncu: z zdravljenjem bana Petra Zrinjskega, ki je potekalo pred skoraj polnimi tri sto leti, se je začela slatinska medicina XVII. stoletja, dogodek sam pa je bil neposreden povod tudi za ustanovitev današnjega naselja-zdravilišča. Ko je medicina tistega časa izvedela prav za »primer Zrinjski«, se je takoj spravila nad rogaške vrelce in je po pravici ostala tu vse do naših dni.

OPOMBE

1. Mayer, A.: Iasi. Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva, Zagreb, 1935, n. s. XVI., str. 69. — 2. Bolta, L.: Ilirska naselbina na Rifniku pri Sentjurju. Celjski zbornik. Celje, 1959, str. 258. — 3. Režek, A.: Iz prošlosti vrele mineralnih voda Rogoške Slatine (z uvodno razpravo dr. Fr. Kidriča: »Ob zgodovini opisju Rogoške Slatine«). Celje, 1937. — 4. Režek, A.: Prilog poznavanju mineralnih voda Rogoške Slatine. Popis literature II. Liječnički vjesnik (Zagreb), 1943, št. 6. — 5. Režek, A.: Rogoška Slatina 1572.—1950. Bibliografska i arhivska građa s popratnim tekstovima. (Rokopis.) — 6. Schlossar, A.: Geschichtliches über Rohitsch-Sauerbrunn. Steiermärkische Landes-Kuranstalt Rohitsch-Sauerbrunn (reklamna brošura), Graz, 1904. — 7. Tangl, K.: Über den angeblichen Markgrafen Poppo-Starchand von Soune. Mittheil. des Histor. Vereines für Steiermark (Graz), 1853, str. 91. — 8. Kovačič, F.: Posestvo »Cezt« v listini l. 1141. in njega lastniki. Časopis za zgodovino in narodopisje (Maribor), 1915, str. 12. — 9. Thurneysser, L.: Pison. Das erst Theil von kalten (warmen) minerischen und metalischen Wassern... Franckfurt a. O., 1572. — 10. Glesinger, L.: Paracelsus in Slovenija. Zdravstveni vestnik (Ljubljana), 1958, št. 12. — 11. Tabernaemontanus, J. T.: Neuw Wasser-schatz... Franckfurt a. M., 1581. — 12. Dresser, M.: Ungnadische Chronica... (von 1147—1601). Leipzig, 1602. — 13. Sorbait P.: Praxios medicae, auctae, et à plurimis typi mendis, ab ipso auctore, castigatae... Auctore Paolo de Sorbait, Belgâ, Philosophiae et Medicinae Doctore, Praxios Medicae, 24 Annis Professore primario, Sacrae Imperatricis Eleonore Viduae Personae et Aulae Medico, ab Excelso Regimine Sanitatis Consiliario, Superintendente et Inquisitore, nec non Regni Equite, etc. Anno (Viennae) 1680. — 14. Gründel, J. B.: ROITSCHOCRENE SEU SCRUTINIUM PHYSICO-MEDICO-CHYMICUM IN QUO ACIDULARUM ROITSCHENSIVM MINERALIA CHYMICE, ET MECHANICE EXAMINANTUR, PROPRIETATES DETEGUNTUR, TANDEMQUE PER VARIAS CAUTIONES, ANIMADVERSIONES, DECISIONES, ET OBSERVATIONES, MORBIS JUX-

TA VETERUM RETENTIORUMQUE PRINCIPIA ACCOMMODANTUR CUM LEGITIMA ADHIBENDI METHODO, ET DIAETA CUNGRUA, QUANDO SILLICET, QUAM DIU, QUOMODO, ET QUANTUM BIBENDUM? ET QUA DENUM RATIONE SYMPTOMATIBUS IN IPSA POTATIONE SUPERVENIENTIBUS, CHIRURGICE, PHARMACEUTICE, ET DI-AETETICE SUCCURENDAM, AD NORMAM, ET FORMAM SAC. ROM. IMP. ACADEMIAE NATURAE CURIOSORUM DIRECTA AUTHORE JOANNE BENEDICTO GRÜNDEL, PHILOSOPHIAE ET MEDICINAE DOCTORE, SAC. ROM. IMP. NATURAE CURIOSORUM ACADEMICO, INCLYTORUM, STYRIAE STATUUM PHYSICO, AC MARPURGI PRACTICO. VIENNAE AUSTRIAE, SUMPTIBUS AUTHORIS, TYPIS LEOPOLDI VOIGT, ANNO 1685. — 15. Gründel, J. B.: Roitschocrene, Das ist Ausführliche Beschreibung Des in Unter-Steyer weit-berühmten Roitschen Sauerbrunn, in welcher Alle, und jede Mineralien, Eigenschafften und Wirkungen, nach Galenischer und Chymischer Lehr examinirt, und mit Auflösung viler nothwendigen Fragen entdecket werden, sambt einem nützlichen Bericht, wie, wann, wie lang und in was für Zuständen diser Brunn äusserlich und innerlich sey zugebrauchen, auch wie man sich im diät, und Kranckheiten Zufällen verhalten soll. Erstlichen in Lateinischer, jetzo aber in Teutscher Sprach, mit unterschiedlichen neuen Anmerkungen, und viler hochgelehrten Männer Erfahrungnen vermehret in Druck gegeben. Von Joanne Benedicto Gründel, Phil. et Med. Doctore, Sac. Rom. Imp. Academiae Naturae Curiosorum Collega, einer Hochloblichen Landschaft in Steyer Physico ordinario zu Marburg. Gedruckt zu Grätz, bey denen Widmanstetterischen Erben zu finden bey Johann Cristoph Erhardt, Buchführer allda Anno 1687. — 16. Fröhlich, E. H.: Die Sauerbrunnen bei Rohitsch in Steiermark. Mit besonderer Rücksicht auf die dortige ständische Heilanstalt, nebst Anleitung zum Kurbgebrauche. Von Ernst Hilar Fröhlich, Doctor der Heilkunde, öffentl. angestellt. Armenarzte des P. Bezirkes Raindorf und wirkl. Mitglieder der med. Fakultät zu Wien. Mit einer lithographirten Ansicht der Heilanstalt, Wien. Auf Kosten des Verfassers. 1858. — 17. Kidrič, F.: Rogoška Slatina 1801—1814. v slikah, értežih in memoarih. Časopis za zgodovino in narodopisje (Maribor), 1937, zv. 1/4. — 18. Sock, J.: (Poročilo višji oblasti ob zahtevi dr. E. H. Frölicha, da se mu prizna naslov »II. slatinskega zdravnik«.) Reg. — Prot. 1823—1911, leta 1852, spis št. 235. — 19. Fröhlich, E. H.: Die Sauerbrunnen bei Rohitsch in Steiermark. Gesundheits-Zeitung (Wien), 1837, št. 61 in 66. — 20. Frölich, E. H.: Schilderung der Steiermärkisch-ständischen Kuranstalt Sauerbrunn bei Rohitsch und Vorschläge zur Abstellung der dort herrschenden Übelstände. (Frölich: Ref. 5: Handschrift »im Archive eines hohen Dikasterialgebäudes der innerenstadt Wien«.) Wien, 1855. — 21. Frölich, E. H.: Das Gebiet der Mineralquellen von Rohitsch. Jahrbuch d. k. k. geolog. Reichsanstalt (Wien), 1855. — 22. Frölich, E. H.: Roitscherbriefe. Oesterreich. Zeitung (Wien), 1860, št. 8 in 9. — 23. Frölich, E. H.: Reformen für Bad Rohitsch. Wien, 1861. — 24. Frölich, E. H.: Antwort an die Betrachtungen eines Anonymus über meine Broschüre: Reformen für Bad Rohitsch, Wien, 1861.

— 25. Frölich, E. H.: Die Sauerbrunnen bei Rohitsch. Monographie von Dr. Ernst Hilarius Frölich, praktischem Arzte und wirkl. Mitglieder der med. Fakultät zu Wien, des Vereines homöopathischer Aerzte Österreichs für physiologische Arzneiprüfung und des geognostisch-montanistischen Vereines für Steiermark. Zweite umgearbeitete Auflage. Mit einer in Stahl gestochenen Ansicht des Kurortes. Auf Kosten des Verfassers. Wien. In Commission bei J. G. Heubner 1851. — 26. Frölich, E. H.: Die Sauerbrunnen bei Rohitsch. Monographie von Dr. Ernst Hilarius Frölich, praktischem Arzte und wirkl. Mitglieder der med. Facultät und des Vereines homöopathischer Aerzte Österreichs für physiologische Arzneiprüfung zu Wien, correspondirendem Mitgliede des Centralvereines für Homöopathie in Deutschland und des geognostisch-montanistischen Vereines für Steiermark. Dritte vermehrte Auflage. Wien. Verlag von L. C. Zamarski. 1856. — 27. Frölich, E. H.: Die Sauerbrunnen bei Rohitsch. Monographie... (dalje kot v 3. izd.). Vierte Auflage. Wien. Verlag von L. C. Zamarski. 1857. — 28. Frölich, E. H.: Bad Rohitsch und die Rohitscher Sauerbrunnen von Dr. Ernst Hilarius Frölich praktischem Arzte und wirkl. Mitgliede des Doktoren-Kollegiums der Med. Facultät, des Vereines homöopathischer Aerzte Oesterreichs für physiologische Arzneiprüfung, des geognostisch-montanistischen Vereines für Steiermark und corresp. Mitgliede der k. k. geolog. Reichsanstalt zu Wien. Fünfte umgearbeitete Auflage. Wien 1865. Wilhelm Braumüller k. k. Hof- und Universitätsbuchhändler. — 29. Režek, A.: Rogaška

Slatina po starim slikama, fotografijama, zemljovidnim kartama, spomenicima i čašama. Zagreb, 1959. (Rokopis.) — 30. Die Schrötterschen Wandbilder für Rohitsch-Sauerbrunn. Tagespost (Graz), 1916, št. 225. — 31. (Pregled spisov v zvezi s posestvom »Jankomir«.) Reg. — Prot. 1823—1911, leta 1887, spis št. 182. — 32. Horvath, J.: Pisma Julijane Gaj 1806 (1830) — (1831) 1939. (Pisma sinu Ljudevitu, Krapina, 28. IX. 1829, marca 1830 in Ptuj, 11. VI. 1830.) Zagreb, 1957. (Rokopis.) — 33. (O stanovanju dr. E. H. Frölicha v Rogaški Slatini.) Reg. Prot. 1823—1911, leta 1852, spis šte. 226 — 1853, spis šte. 17 — 1857, spis šte. 304 — 1858, spis šte. 256 — 1860, spis šte. 160, 163 in 174 — 1864, spis šte. 51 — 1879, spis šte. 282 — 1893, spis šte. 94. — 34. Šišić, F.: Pismo prof. dr. F. Kidriču, Ljubljana. Zagreb, 3. XII. 1936. — 35. Gerbezius, M.: De fomentationum evaporationum et stillicidiorum in tumore uteri regionem occupante usu. *Miscellanea Acad. nat. curios.*, 1691, dec. II, anno 8, obs. 69. — 36. Gerbezius, M.: De Acidularum Roitschensium in Colica biliosa et contracture metu, singulari virtute. *Miscellanea Acad. nat. curios.*, 1694, dec. III, anno I, obs. 78, str. 118. — 37. Gerbezius, M.: De singultu potu acidularum exitato. *Ephemerides Acad. nat. curios.*, 1717., cent. 5—6, obs. 46. — 38. Gerbezius, M.: *Chronologia medica*. Labaci, 1699 in dalje. — 39. Sorbait, P.: De dysenteria acidulis curata. *Miscellanea Acad. nat. curios.*, 1672, dec. I, anno III, obs. 272, str. 486. — 40. Rosini Lentilii, *Miscellaneorum medico-practicorum tripartitorum Pars II...* Ulmae, ... Anno MDCXCVIII.

